

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»** dedicated to the 25th
anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

III бөлім • часть III • part III

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, III б. 452 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть III. 452 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part III. 452 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 3. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМ МҰРАСЫ / АЛИХАН БУКЕЙХАН И ИДЕЙНОЕ НАСЛЕДИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Абдуразаков М.Ф., Эрланулы Даулет А. БУКЕЙХАН КАК УЧЕНЫЙ-ИСТОРИК И ЭНЦИКЛОПЕДИСТ	3
Абдикарим Н., Солтан М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВТЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ОБРАЗЫ ИДЕЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ	5
Алдабергенов М. КАЗАХСТАНСКОЙ НАУКЕ ПОМОЖЕТ УЧЕНИЕ АЛЬ-ФАРАБИ	8
Алтаев А.Ш. А.Ж. АЛЬ-МАШАНИ ВЫДАЮЩЕЙСЯ КАЗАХСКИЙ УЧЕНЫЙ, ПИСАТЕЛЬ, ПЕДАГОГ	10
Аршабеков Т.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАРИХЫ.	13
Ахмадиева Қ.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШОРДА: МЕМЛЕКЕТТІЛІК ЖӘНЕ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ	16
Әбдуәлиұлы Б. АҚЖАН ӘЛ-МАШАНИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ СӨЗ СЫРЫНА САЯХАТ.	19
Әбжаппарова Б.Ж. А. ӘЛ-МАШАНИДІҢ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ ТАРИХЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ	22
Әлменбетова У.А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІНДЕГІ ЗИЯЛЫ ТҮЛҒАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫ.	24
Байдалы Р.Ж., Кабульдинов З.Е. АЙДАРХАН ТҮРЛЫБАЕВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҚЫЗМЕТІ	28
Бейсенбекова Н.А., Химади М.С. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ЕҢБЕКТЕРІ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	31
Дүкенбаева З.О., Шабамбаева А.Г. АҚЖАН МАШАНИ – ОСНОВОПОЛОЖНИК КАЗАХСТАНСКОЙ ШКОЛЫ ГЕОМЕХАНИКОВ	33
Дүкенбаева З.О., Байдалы Р.Ж. АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ	46
Дукомбайев А.Т. ВКЛАД А. БУКЕЙХАНА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСКИХ ЗИМОВОК	48
Жумагулов Б.С. ЕЛІ ҮШІН ТУҒАН ЕР, ЖАНКЕШТІ КҮРЕСКЕР	55
Имангалиев А.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШ ЗИЯЛЫСЫ ҚОШКЕ КЕМЕҢГЕРҮЛЫНЫҢ «ҚАЗАҚ ТАРИХЫНАН» АТТЫ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕГІНЕН	62
Исенова Г. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН СТАТИСТ – ҒАЛЫМ	65
Kalenova T.S., Shaymerdenuly E. THE STATE BASES OF ALASH AUTONOMY	68
Кадырова Г.К., Хамитова С.Т. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ.	70
Қалижанов У. ӘЛИХАН ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТ	73
Қапашева А.Т. АХМЕТ БАЙТҮРСЫНҮЛЫНЫҢ ҰСТАЗДЫҚ ҚЫЗМЕТІ	75

Қара Ә., Талғатбек М., Дүкенбаева З.О. ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНДЕГІ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМДЫҚ МҰРАСЫ	78
Қаратай Ш.Б. АХМЕТ ҚОРҒАНБЕКҰЛЫ БІРІМЖАНОВ – АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ	81
Мұқанова Г.Н. МҰХАМЕДЖАН ТЫНЫШПАЕВТЫҢ АЛАШОРДА ЖӘНЕ ҚОҚАН АУТОНОМИЯСЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ	84
Мұсағалиева А.С. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ ЖӘНЕ КОКП XX СЪЕЗІ	86
Наурызбаева Э.К. 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС ЖӘНЕ Ә. БӨКЕЙХАН.	89
Нугманова Г.М. АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫ	92
Өскембаев Қ.С. XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫ ҚАУЫМ ЖӘНЕ Ә. ЕРМЕКОВ	95
Сабанбаева Ж.М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ РЕСЕЙДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАСЫ	101
Сайлаубаева Н. Е. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ БАСПАСӨЗІ	105
Сафиоллаева Г.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН – ҰЛТ ЖАНАШЫРЫ	108
Сұлтанов Қ. АҚҚАН ЖАРЫҚ ЖҮЛДЫЗДАЙ	110
Сыздық Б.К. ЛИДЕР-ҚЫЗМЕТШІЛІК ЖӘНЕ ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ҮЛГІСІ	111
Түрсүн Х., Вахдет Таракчы МҰСТАФА ШОҚАЙДЫҢ ТОЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ – АСА ҚҰНДЫ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ	114
Шаймуханова С.Д. ОТ ТОМСКА ДО СТЕПЕЙ САРЫАРКИ	117
Шаукенов Ж.А. К ПРОБЛЕМЕ ОБЪЕКТИВНОЙ ОЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ	102
Шотбакова Л.К. ВОПРОСЫ ПРОСВЕЩЕНИЯ В ТРУДАХ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИДЕРОВ АЛАШ	122
СЕКЦИЯ – 4. ЖАҒАҢДЫҚ САЯСАТТАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ҰЛТ КӨШБАСШЫСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ РӨЛІ / КАЗАХСТАН В ГЛОБАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ И РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ Н.А. НАЗАРБАЕВА	
Akbota Zholdasbekova, Punit Gaur KAZAKHSTAN-INDIA RELATION: CHALLENGES AND PROSPECTUS	126
Akhmedyanova D.K., Kurmashev A.K. CONCEPTUAL BASIS OF KAZAKHSTAN’S FOREIGN POLICY	128
Абдикаликова Д.Н. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФРАНЦУЗСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	131
Абенов Д.Е. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» - ПРОЕКТЫ В БУДУЩЕЕ	133
Абильмаликов К.К. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ ФРАНЦИИ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ: КАЗАХСТАНСКИЙ ФАКТОР И ВОЗМОЖНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА	136
Айдарбекова Ұ.М. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН: БҮГІНГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	139
Аманжолов С.А. ИНТЕГРАЦИОННЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА	142

Ан Сан Хун ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ И КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ	145
Ахметова Г.К. ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ	148
Әбішева М.М. ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ДІНДЕР ЛИДЕРЛЕРІНІҢ СЪЕЗІ – ЕЛБАСЫНЫҢ ИГІ БАСТАМАЛАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ	150
Әмірғазин С.Т. ЕЛБАСЫ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҮҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНА ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АЙҚЫНДАМА	152
Berdagulova S. NEW ANTINUCLEAR INITIATIVE OF KAZAKHSTAN	155
Базарбекова Д. М. К ВОПРОСУ О МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ	157
Баймагамбетова А.А. ӘЛЕМДІК ЖАҢА ДАНУ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯ	160
Баишев Ж.Н. СУДЕБНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА.	162
Бегалинова К. К., Ашилова М. С. РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА В СТАНОВЛЕНИИ НОВОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА	165
Битұрсын Ғ.Ш., Калдыбаева О.С. МӘҢГІЛІК ЕЛ: ЖАҢА ДАНУ ДӘУІРІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІ	168
Битұрсын Ғ.Ш., Кенжина М.М. ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РЕФОРМА – ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖАРҚЫН БЕЙНЕСІ	170
Дүйсен С.Ж. Н.НАЗАРБАЕВ ЖӘНЕ КСРО-НЫҢ ҮДІРАУЫ	173
Мәсімханұлы Д. ЕЛБАСЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫ	178
Дүкенбаева З.О., Мұсабалина Г.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	181
Ерденбекова Ж.С., Мұратбекқызы Б., Молдашева А.М. ИНИЦИАТИВА Н.А. НАЗАРБАЕВА В СОЗДАНИИ ПЯТИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ. 100 КОНКРЕТНЫХ ШАГОВ - РЕАЛИЗАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО КУРСА РАЗВИТИЯ РК	184
Жаксыгельдинов Ж.Н., Орысхан Б., Шыныбеков Б.Ш. ИЗ ИСТОРИИ УСТАНОВЛЕНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РК И ЕС	185
Жеребцов И.Л., Таскаев М.В. КОМИ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПОСТСОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ РОССИИ	191
Жиенқұлова Л.Т. ЕХРО-2017 ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ	193
Иембекова М.О. ҚАЗАҚСТАН ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә.НАЗАРБАЕВТЫҢ ТҮРКІ ЕЛДЕРІ БІТІМАҚТАСТЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БАСТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗЫ	196
Искакова К.Ы., Шалбаев Е.Ж. Н.Ә.НАЗАРБАЕВ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АТА-ЗАНЫНЫҢ ДАЙЫНДАЛУЫ МЕН ҚАБЫЛДАНУЫ ТУРАЛЫ	199
Какенова Г.М. РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН: 25 ЛЕТ БОРЬБЫ ЗА БЕЗЪЯДЕРНЫЙ МИР	202

Какимова М.Ш. ПРИНЦИПЫ ПРАВА КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	205
Калиева М.Ш. ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА КАК ОСНОВА ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА	211
Кенжеғали Ж.М., Кожирова С.Б. КАЗАХСТАНСКО-КИТАЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРЕ ВОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ: ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ	213
Колесник А.А. ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ РК И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	217
Кусаинова А.К., Нургалиев Б.М., Амандыкова Л.К. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА	220
Марқабаева А.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ЖАЛПЫ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ТҮРЛІ ТАРИХИ ДӘУІРЛЕРДЕГІ ҰЛТ КӨШБАСШЫЛАРЫ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	223
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ	226
Nuriddenova A. CONNECTING EURASIA: KAZAKHSTAN'S PLACE IN CHINA'S "SILK ROAD ECONOMIC BELT" PROJECT	228
Набиев С.Т. НҮРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ИДЕОЛОГЫ ЖӘНЕ СТРАТЕГІ	232
Наумов Д.И., Килыбаева П.К. БЕЛОРУССКО-КАЗАХСТАНСКОЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	235
Нурпенсова Э.Т. БАШҚҰРТ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ	239
Панияз Т.П., Панияз А.П. ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	242
Рабазанов Н.А. «ЕВРАЗИЙСТВО» - КАК ФУНДАМЕНТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	245
Serikbayeva A.T., Asma Najib DEVELOPMENT OF KAZAKHSTANI RELATIONS WITH AFGHANISTAN AT THE PRESENT STAGE	247
Садықов Т.С. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ-ҚОҒАМДЫҚ БІРЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ	249
Сарсембаев М.А. ПРАВОВАЯ ОСНОВА БАЗ ДАННЫХ В КАЗАХСТАНЕ, ЕАЭС И ЕС ПО АНАЛИЗУ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ	252
Сәтбай Д.Я. «НЕВАДА-СЕМЕЙ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АНТИЯДРОЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫ – ТӘУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ	258
Смағұлов Н.Б. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ» – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮП ҚАЗЫҒЫ	261
Смағұлова Г.М., Тулеуова Б.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ҚЫРЛАРЫ	268
Сыздықов С.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ САЯСИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҒЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	271

Тиштибекова Ш. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	277
Хасанов М.Ш., Петрова В.Ф. ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	280
Шашаев Ә.К. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ ЕЛІМІЗДІҢ ТҮТАСТЫҒЫНЫҢ ТҮҒЫРЫ	283
СЕКЦИЯ – 5. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ / КЛЮЧЕВЫЕ ВЕХИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ НЕЗАВИСИМОЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	
Abdrakhmanova G.S. ACTIVITY OF SHANGHAI ORGANIZATION OF COLLABORATION	286
Айтжанова Д.Н. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И МОЛОДЕЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА	288
Акылбаева И.М. СУВЕРЕНИЗАЦИЯ И ИСТОРИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УСТРОЙСТВА	292
Алтаев А.Ш. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ	294
Артықбаев Ж.О. «ҚАЗАҚ» ҰҒЫМЫ МӘҢГІЛІК ЕЛ ИДЕЯСЫНЫҢ АЛТЫН ӨЗЕГІ	298
Ауанасова А.М., Нурпеисов Е.К. ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЕ СИМВОЛЫ КАЗАХСТАНА В РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	303
Айзатуллова А.Ш. ИСТОРИЯ: СОВЕТСКАЯ АВИАЦИЯ В НАЧАЛЬНЫЙ ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	306
Әбікенов Ж.О. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЭТНОСАЯСИ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	308
Акмадиева Г.П. ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚҰЖАТТАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕГІ РЕТІНДЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ	308
Әбікенова С.М. ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМНІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҮЛГІСІ: БҮГІНГІ ЖОҒАРЫ САЯСИ МӘДЕНИЕТ КЕЛІСІМІ	310
Әділбеков Н. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	313
Баудиярова К.Б., Исаева А.И. ОТРАЖЕНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СЕМЬИ НА ЕЕ БЛАГОПОЛУЧИИ В КАЗАХСТАНЕ	316
Бегалинова К. К., Бегалинов А.С. ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ КАЗАХСТАНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ	319
Бекжанова М., Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ТІГІЗЕН ӘСЕРІ	322
Бимақанова З.Ш., Тленчиева А.А. ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ БОЛУ	324
Болатова Қ.Б. ҚАЗАҚСТАН ЕГЕМЕНДІ ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ҚОҒАМДЫҚ САЯСИ ӨМІРІ	327
Даркенов Қ.Ғ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚ ЖӘНЕ АССАМБЛЕЯНЫҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ	330

Екібаев Р.Ж. ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ ЖЫЛДАРЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШЫҒЫС Өңіріндегі Әлеуметтік-Экономикалық Өзгерістер	333
Еришева Т.А., Башпаева К.Ж., Шаржанова Н.К. СПОСОБЫ «ВООРУЖЕНИЯ» ОТЕЧЕСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖИ ИДЕЕЙ «МӘңгілік Ел»	335
Ескеева М.Қ. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫН ДАМУДЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	338
Жетібаев К.М., Исаев М.С. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚУндылықтар Жүйесінің МӘні	341
Жұмабеков Ж.А. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТАРИХЫНАН	345
Жүзтаева Б.Н. ҚАЗАҚСТАН - ӘЛЕМ МОЙЫНДАҒАН ЕЛ	347
Иманбаева А.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЯСИ КОММУНИКАЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	350
Ковальская С.И. ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕКАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ	353
Косжанова Г.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТЕРІНІҢ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	355
Қалиев Н. ҚАЛЫПТАСҚАН МЕМЛЕКЕТТІҢ САЯСИ Жүйесі: САПАЛЫҚ ТҮЗІЛІСТЕР ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ	357
Кошман Т.В. К ВОПРОСУ О КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ	362
Көмеков Б.Е., Талғатбек М. КИЕЛІ ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫ - ҰРПАҚТАР ҮНДЕСТІГІНДЕ	365
Қабылшаев К.И. ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТЕМІРЖОЛДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕР	367
Қанғабыл І. К. ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	373
Қасабекова А.И. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОҒАМДЫҚ - ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ЖЕТІСТІКТЕРІ	375
Мишина И.А., Цыренова М.Г. МНОГОУРОВНЕВЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ИСТОРИИ (опыт Российской Федерации)	378
Нестуля А.А., Нестуля С.И. ЛИДЕРСТВО-СЛУЖЕНИЕ КАК УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ КАЗАХСТАНА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	382
Ниязбаева А.А. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ГОРНО-МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИМ КЛАСТЕРОМ С ПОЗИЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА	385
Аяған Б.Ф., Нурпеисов Е.К. ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СИМВОЛОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	388
Нурмағанбетова М.С. СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ	391
Нұрымбетова Г.Р. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН: ДЕМОКРАТИЯЛАНДЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ.	394

Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ БАСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРДЕН ШЫҒУ БАҒЫТТАРЫ	397
Мукатаева А.К., Ногайбаева М.К. НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	401
Мусабалина Г.Т. КАЗАХСТАНСКИЙ ПУТЬ В СВЕТЕ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА РК Н.А.НАЗАРБАЕВА	403
Рабазанов Н.А. ВАЖНОСТЬ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ КОНСТРУИРОВАНИИ И В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ	407
Сайлаубай Е.Е. «ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ»	410
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ.	414
Серік Ә.А. ЕХРО 2017- ЕЛ ДАМУЫНЫҢ БАСТЫ КҮШІ	416
Сыздық Б.К. ҚАЗАҚ РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ	419
Хасенова Ж.О. ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА)	425
Шаймуханова С.Д., Грудина В.В. ЛЕТОПИСЬ НЕЗАВИСИМОСТИ	427
Шаймуханова С.Д., Шарафиева А.М. ЧЕТВЕРТЬ ВЕКА НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА	429
Шаукебаев Ж., Өтешова А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОТАНДЫҚ ӨНІМДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ СЫРТҚЫ НАРЫҚТАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ	431
Шаяхметов Н.У. ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ	433

ныстырылды. Көрмеге келген әрбір адам сенсорлық экранды жеке өзі пайдаланып, байқап көре алды. 30 жылдан кейін бұл өнертабыс өте танымал бола бастады. Бүгінгі күні сенсорлық экрандар төлем терминалдары, ақпараттық дүңгіршектерде, қалта компьютерлерінде және ұялы телефондарда қолданылады [3].

Біз ЕХРО-да тұңғыш рет таныстырылған ең танымал деген өнертабыстардың тарихы туралы айтып бердік, бірақ көрмеде осындай мыңдаған өнертабыстар таныстырылған болатын. Әртүрлі Бүкіләлемдік көрмелерде жұртшылыққа жоғарыда аталғандарға қоса, Singer тігін машинасы, дизель моторы, электр розеткасы, Попов радиосы, Люмьер ағайындыларының киноқондырғысы, Ладыгиннің қыздыру шамы, алғашқы сериялық телевизор, IMAX жүйесі және тіпті IBM компьютерлері таныстырылған. Өзімізге үйреншікті болып кеткен осы заттардың барлығы әлемнің мойындауына жетіп, Бүкіләлемдік көрмедегі көрсетілімінен кейін коммерциялық қолданысқа түсті. ЕХРО-2017 әлемдік танымалдыққа жететін жаңа өнертабыс түрлерімен қонақтарды таңқалдырып, осы дәстүрді жалғастырады деп ойлаймыз [4].

ЕХРО 2017 иесі 2012 жылдың 22 қарашасында Францияның астанасы Париж қаласында ХКБ-нің ЕХРО халықаралық бюросы Бас ассамблеясының 152-ші сессиясы барысында белгілі болды. Жасырын дауыс беру қорытындысы бойынша Астана үшін ХКБ-ның 103 мүше-мемлекеті дауыс берген, ал бельгиялық Льеж қаласы 44 дауыс жинады [5].

Осындай жеңіске жеткендіктен, сенімді ақтай отыра алдағы уақытта дұрыс бағытты ұстануымыз қажет. ЕХРО-2017 көрмесі- ел дамуына зор үлесін қосатын нық сенімдіміз, сондықтанда ел саясатын көрмеге көңіл бөлуімен қатар, өнертапқыштарды біріктіретін мектеп ашуы және шет елдердің өкілдерімен тығыз байланыста болуға жағдай жасауы қажет.

Осы іс-шарамен шектеліп қалмай алдағы уақытта еліміздің танымал, даму жолындағы Алматы, Бурабай сынды елді мекендерді ЕХРО көрмесін өткізуге үміткер ретінде тіркеуіміз қажет. Аты шыққан осы жан-жақты жаңалықтар әлемнің дамуына келең өзгерістер әкелді. Қазақстанда өткізгелі отырған ЕХРО-2017 көрмесі туризмді дамытып қоймай, алдағы уақытта елдің өнертабыстылығына зор үлесін әкеледі деп сенеміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Елдің бағы. / Кабылдина, Сатаева. Бизнес центр «Аңсар». Астана, 2011. – 128 б.
2. <http://www.akorda.kz/> (Жолығу күні 20.09.2016ж.)
3. <http://massaget.kz/> (Жолығу күні 25.09.2016ж.)
4. <https://www.expo2017astana.com/> (Жолығу күні 29.09.2016ж.)
5. <http://www.theherald.com.au/> (Жолығу күні 01.10.2016ж.)

Сыздық Б.К.

ҚАЗАҚ РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ

2016 жылға Желтоқсан көтерілісінің 30 жылдығы, Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігінің 25 жылдығы сәйкес келіп отыр. Алайда Желтоқсанның да, Тәуелсіздіктің де тамыры тереңде. Тек XX ғасырдың өзінде Қазақстанда бірнеше жүздеген көтерілістер болды. Олар аяусыз жаншып басылды. 1986 жылғы Желтоқсан – солардың заңды жалғасы, азаттық ұмтылудың жарқын бір көрінісі. Қазақстан Республикасы – өзінен бұрынғы Қазақ мемлекеттерінің, оның ішінде Қазақ Республикаларының заңды мұрагері. Өйткені ол қазақтың байырғы Атамекенінде ту тігіп отыр.

Елторы Жалбағаев Қазақстанды, Орта Азияны зерттеуші Дж. Морган, Л. Кредер және Р. Каруц (1911 ж), А.З. Тоған (1910, 1925 жж.) және т. б. ғалымдарға сілтеме жасай келіп, түркітілдi халықтардың ішінде ең көп халықтар қазақтар, оның саны 12-13 миллионды құрайды деген мәліметті береді және баршаға мәлім апаттар болмағанда 1926 жылы қазақтың саны 15 миллионнан асатын еді дейді [1, Б. 205-206, 231]. Содан бері бір ғасырдай уақыт өтсе де қазақ саны сол санға бүгін өзгеріс жетіп отыр. Бұл статистиканың тасасында қаншама текқырғын, зұлмат жатқаны бүгін жасырын емес. Тек әр нәрсені өз атымен ату жетіспей отыр.

Кеңестік тар шекпеннің құрсауынан шыққан біздің ел жаңаша мемлекет құруда демократияның, республиканың, биліктің ұйымдастырылуының Батыстық модельдеріне ден қойды. Сол кездегі пайымдарда Батысқа көзсіз еліктеушілік, төл құқықтық, мемлекеттілік бастауларды тәркі етушілік

те орын алды. Дегенмен, ұлтшыл қозғалыстар мен қайраткерлердің ықпалымен қазақы нышандар да біршама ескерілді. Оның кейбір ішкі және сыртқы көріністері туралы Е. Шаймерденов танымдық тұрғыдан тамаша талдап берді [2]. Шындығында құқықты заманалық тұрғыдан пайымдау негізінде демократия, республика, биліктің тармақталуы және басқа да маңызды ұғымдардың барша елдерге ортақ үлгісі жоқ, болмаған және болмайды да емес деп тұжыруға болады. Әр ел өзіндік тамыр мен түбірден ажырамауы маңызды.

Тәуелсіз Қазақстанның 1995 жылғы Конституциясының 1-бабында «1. Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы — адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары.

2. Республика қызметінің түбегейлі принциптері: қоғамдық татулық пен саяси тұрақтылық, бүкіл халықтың игілігін көздейтін экономикалық даму, қазақстандық патриотизм, мемлекет өмірінің аса маңызды мәселелерін демократиялық әдістермен, оның ішінде республикалық референдумда немесе Парламентте дауыс беру арқылы шешу» – делінген.

Біз осындағы «республика», «демократия» жәнне «референдум» сөздерінің түбіріне, шығу тарихына сәл назар аударар кеткенді жөн көрдік.

Сөзімізге дәйек ретінде келесі ойларға назар аударуға шақырамыз. «...Біз «кәдімгі тіл» дейтін тілде алғашқыда осы салаларда (экономика мен құқықта – Б.С.) терминологиялық мәнге ие болған сөздер көп. Осы сөздер кәдімгі тілде қолданыла бастасымен бұл сөздер лезде «бей-терминдерге» немесе «шикітерминдерге» (түпнұсқада «недотермины» – Б.С.) айналады («недотермины» – приставка «недо» в том смысле, какой она имеет в слове – «непропеченный» – Б. Л.), өйткені ешкімнің де бұлардың терминологиялық мағынасы неге сайғанын білуге немесе бұлардың кәдімгі тілдегі жаңа мағынасын бекітуге мұршасы болмайды дейді итальяндық атақты заңгер Бруно Леони [3, Б. 47].

Б. Леонидің: «Осы сияқты жаңылысулардың басқа бір айқын мысалы «демократия» сөзін түрлі елдердегі түрлі адамдардың қазіргі таңда қолдануы. Бұл сөз саясат тіліне де, саяси институттар тарихына да қатысты. Қазір ол сондай-ақ ауызекі тілге де енді, сөйтіп көптеген түсінбеушіліктерге себеп. Оның туындауы мынада – адамдар – мәселен, қарапайым американдық және Ресейдің (бұл жерде Б. Леони Ресей деп Кеңес Одағын айтып отырғаны анық, сондықтан бұл ескертпесі кеңестік күпәйкеден шыққан бізге де – Қазақстанға да – қатысты болмақ – Б. С.) саяси жетекшілері бір сөздің өзін мүлде түрлі мағынада пайдаланады.

Сөздермен-«шикі терминдермен» байланысты жиі туындайтын жаңылысулардың себебі туралы мен былай деп топшылар едім: кәсібі тілдерде (мысалы, саясат тілінде) бұл сөздердің мағынасы әуелде басқа терминдермен байланысты болған, ал сол басқа терминдер оларды «аударудың» қиындығына немесе мүмкін еместігі себепті ауызекі тілге енбей қалған. Сөйтіп, сөзді әуелгі мағынасын айқын анықтаған қосымшалар жойылып кеткен.

Мәселен, «демократия» – Перикл дәуіріндегі Грекияның саяси тіліне жататын термин. «Полис», «демос», «эκκλeзия», «изономия» және с. с. терминдерге жүгінбей біз оның мағынасын түсіне алмаймыз, сол сияқты біз заманалық швейцариялық «демократия» сөзінің де мағынасын *Landsgemeinde*, референдум және т. б. терминдерге сүйенбей ұға алмаймыз. Айта кеткен жөн, эκκлeзия, полис, *Landsgemeinde* және референдум тұрпаттас сөздер басқа тілдерге әдетте дәйексөз (цитата – Б. С.) түрінде беріледі, алайда тәржімаланбайды, өйткені оларды тұшынарлықтай тәржімалау мүмкін емес.

Терминдермен бастапқы байланысын жоғалтқан «шикі терминдер» мен «термин еместер» ауызекі тілде өте бұлдыр мағынаға ие болады. Бұлар бірдей дыбысталса да, түрлі адамдар оларды алуан мағынада қолдана алады. Ең жаманы бір сөздің түрлі мағынасы белгілі бір аспектілерде сай келмеуі де мүмкін, ал бұл түсінбеушіліктің ғана емес, тіпті даулардың немесе тіпті одан да зор келеңсіздіктердің тұрақты қайнар көзі болады» [3, Б. 48] деген сөздері оның 1958 жылы АҚШ-та оқылған дәрісінен алынса да, дәл бүгінгі саяси-құқықтық ахуалға дәл келетін өміршендігімен таң қалдырады.

Бұдан әрі қарай Б. Леони осы сияқты біршама мысал келтіреді. Соның ішінде мына біреуі тіпті ғажап әрі заңгерлер үшін ерекше дүние: Монтескье мен Вольтер заманынан бері өздерінің барша даналығына, оқымыстылығына әрі британ саяси жүйесіне ғашықтығына қарамастан құрлықтық Еуропа зерттеушілері британ конституциясының мағынасын дұрыс ұғатын күйде болмаған. Бұл сынның аясына ілігетіндердің арасында ең белгілісі Монтескье және оның Англияда биліктің тармақталуы туралы әлемге әйгілі пайымы болуы керек. Оның бұл пайымының (көп адам оны «қайта пайымдау» деген болар еді – Л. Б.) өз кезегінде ағылшын тілді елдерге зор ықпал еткені де Монтескьенің жаңсақ түсініктерге сүйенгенін жоққа шығара алмайды. Ағылшынның әйгілі ғалымдары да өз кезегінде

құрлықтық Еуропадағы конституцияларды дұрыс түсіне алмағаны үшін осындай сынға ұшырапты... [3, Б. 76-77].

Осы тұрғыдан келгенде мемлекет құрудың қазақы құқықтық мәдениетке тән өзіндік жолдары болғанын естен шығармау керек [4]. Келешекте ол бастауларға толықтай болмаса да, ішінара оралу мүмкіндігі сақталатыны айқын. Ерте үлгілерге тереңдемей-ақ республикалық құрылымға шолу жасайық.

Республика – *res publica* — «ортақ іс» термині бүгінгі күні баршаға танымал. Ол «билікті атқарушылары сайланбалы халық өкілдерінен тұратын басқару нысанын» білдіреді. Дегенмен оның түп тамыры қазір біз ойлағандай емес. Ол бөлек мәселе.

Елінің жаңаруын Конституция санымен бағамдайтын француздар қазір V республикада өмір сүріп жатырмыз деп санайды. Біз ше? Бесінші әлде нешінші? Қалай санасақ дұрыс болмақ?

Ресми мәлімет көздерінде Қазақстанның алғашқы Конституциясы Қазақ АКСР ОАК Қаулысымен 1926 ж. 18 ақпанда РКСФР-дің 1925 ж. Конституциясын ескере отырып қабылданды делінеді. Өйткені біз әлі одақтас емес, Ресей Федерациясы құрамындағы автономиялық республика едік. 1920 ж. 26 тамызда құрылып, Қырғыз АКСР-і деп аталып жүр едік. Негізі осы Конституцияның жосығымен біз дербес ел болуға қол жеткіздік! Осыдан бастап санақ, біз V Республика азаматтарымыз.

1936 ж. 20 тамызда Қазақстан одақтас республика мәртебесін иеленді. Одақтастық мәртебесі ашаршылықтар мен қуғын-сүргіндерден тізілген текқырғын – геноцидтің өтеуі есебінде берілгендей болды. 1937 ж. 26 наурызда Бүкілқазақтық X съезд Қазақ КСР-нің Конституциясын қабылдады. 11 тарауына 125 бапты қамтыған бұл құжатта КСРО-ның Конституциясының 14-бабынан тыс жерлерде Қазақ КСР өзінің егемен құқықтарын толық сақтай отырып, мемлекеттік билікті дербес жүзеге асыратыны мәлімделген. Экономикалық, саяси қорғаныс желілері бойынша өзара көмекті жүзеге асыру мақсатында өзге де теңқұқылы республикалармен ерікті біріккені, ҚазКСР-нің аумағы оның келісімінсіз өзгермейтіндігі, сот процесінің қазақ тілінде жүргізілетіні т. б. с. с. көптеген маңызды мемлекеттік-құқықтық қағидалар бекіген.

Никита Хрущев кеудемсоқтықпен Қазақстан аумағын бөлшектемек болғанда, қасқайып қарсы тұрған Жұмабек Тәшенов дәл осы Конституцияға сүйенген!

1978 ж. 20 сәуірде республикалық Жоғарғы Кеңестің кезектен тыс VII сессиясында преамбуладан, 10 бөлік, 19 тарау, 173 баптан тұратын жаңа Конституция қабылданды. Барша билік таптық тұрғыдан жұмысшы, шаруа және еңбекші интеллигенцияға жіктелетін халыққа тиесілі деп жариялаған бұл Конституция мемлекеттік, кооперативтік-колхоздық және қоғамдық ұйымдардың меншігін экономикалық жүйенің негізі деп таныды.

Одан кейінгі кезеңде қазақ мемлекеттілігінің дамуына 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісінің зор ықпал етті деуге толық негіз бар. Ол жалпы Кеңес Одағындағы демократиялық, яғни бұқаралық қозғалыстарға бастау, халық санасына түрткі болды. Әр ұлттың дербестігі, ұлт саясатының әділ жүргізілу талаптары іс жүзіне аса бастады. Қазақ Желтоқсанының дүмпуін Балтық жағалауы елдері белсенді дамытты. Кеңестік орталық бұқара қозғалысына енді қарсы тұруға қауқарсыздық танытты. Біртіндеп тоталитарлық құрсаудан босауға деген ұмтылыс Кеңес Одағының негізгі тірегі саналған Ресейдің өзін шарпыды. Одақтас республикаларда еркіндікке, дербестікке ұмтылу үдерісі конституциялық реформалар аясында өрістеді. Мәселен, 1990-жылдары Қазақстанның 1978 жылғы Конституциясына өзгерістер енгізіле бастады. Солардың нәтижесінде атқарушы және өкім етуші биліктің басшысы ретінде Президент лауазымы бекітілді. Министрлер Кеңесі Министрлер Кабинеті болып, Ел Қазақстан Республикасы деп аталатын болды.

Тәуелсіздіктің құқықтық негізін «Қазақ КСР Мемлекеттік егемендігі туралы» 1990 ж. 25 қазандағы Декларация, 1991 ж. 16 желтоқсандағы «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» Конституциялық заң салды. Бұларды әзірлеудің, қабылдаудың басы-қасында заңгер-ғалымдар С. Зиманов, Ғ. Сапарғалиев, С. Сартаев, М. Баймаханов, қоғам қайраткерлері Ш. Мұртаза, М. Шахановтар болғаны мәлім. Өзге ұлттың кейбір өкілдері қазақтың мүдесін қолдап жатқанда, өзімізден шыққан базбіреулер бөтен мінез көрсетті.

Дегенмен, Декларацияда қазақ халқының тағдырына жауапкерлікті сезіну, оның өзіндік мәдениеті мен тілін қайта жаңғырту мен дамытуға мемлекеттік қамқорлық көрсету қажеттілігі республиканың міндеті ретінде көрсетілді. Ұлттық мемлекеттікті сақтау, қорғау және нығайту мәселелері алға қойылды.

Міне, осылардың өзінен Желтоқсанда ашық жарияланған талаптардың жүзеге асқанын аңғару қиын емес.

1993 ж. 28 қаңтарда Қазақстанның Жоғарғы Кеңесі IX сессиясында тәуелсіз елдің тұңғыш Конституциясын қабылдады. Парламенттік республика үлгісі негізге алынды. 4 бөлік, 21 тарау, 131 бапта халықтық егемендік, мемлекеттің тәуелсіздігі, билікті бөлісу, қазақ тілін мемлекеттік тіл деп тану, Президентті мемлекет басшысы деп тану және т. б. туралы қағидалар бекіді. Сот жүйесінде Жоғарғы, Конституциялық және Жоғары Арбитраждық соттар кірді.

Елдің тәуелсіздігін, базарлы экономика мен демократиялық мемлекетті қалыптастыруға қажетті заңи негіздерді бекіткен, қазақ парламентаризмінің жарқын беттерін жазған бұл Конституцияның орны ерек. Алайда кеше ғана тоталитаризм құрсауында болған қоғам ашық жүйеге еркін енуге әлі дайын емес еді. Қоғам өтпелі кезеңнің қарама-қайшылықты ұстанымдарының талқысында толқыды. Билік жүйесінде өкілеттіктерді бөлісу, құқықтық тұрғыдан мемлекеттіліктің сипаты, мемлекеттік тіл, азаматтық, экономикада жерге меншік мәселелері дау-дамайға негіз болды. Қоғамда алға ұмтылумен қатар, онды-солды бұлғақтаулар орын алды. Сан алуан көзқарастар таласы толастамады. Ілгерлеушілік пен керітартпалықтар шиелініске түсті...

1993 ж. 15-қарашада мемлекеттіліктің бір атрибуты – ұлттық валюта – теңге айналымға енді.

Тар жол тайғақ кешуі мол тоқсан үштің 28-қаңтары мен келесі Конституция қабылданған тоқсан бестің 30-тамызы арасында қаншама бел-белестер болғанын әлі пайымдай жатармыз...

Сонымен, 1995 ж. 30 тамызда бүкілхалықтық референдумда бүгінгі қолданыстағы Конституция қабылданды. 9 тарау, 98 бап. Оған үш рет – 1998, 2007 және 2011 жж. өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Президенттің, Сенат пен Мәжіліс депутаттарының мерзімдері мен өкілеттіктері өзгерді, пропорционалдық сайлау жүйесі енді, Қазақстан Халқы Ассамблеясы конституциялық мәртебеге ие болды және ол квота бойынша өз өкілдерін Мәжіліс пен Сенатқа жіберу құқығына ие болды. Үкімет басшысын тағайындарда Президент парламенттік фракциялармен кеңесулер өткізу процедурасы жөнінде, Премьер-министрді парламенттік көпшілік бекітетіні туралы ережелер енді. 2011 ж. президенттің кезектен тыс сайлауларын тағайындау мен өткізудің конституциялық негіздерін айқындады.

Ата-бабамыздың ат тұяғы тимеген жер жоқ... дер едік. Жер шарының топонимикасында түркілік тек толымды. Әр жағы белгілі. Мақтанға да, мұңға да орын бар. Алайда тарих қалау райын көтермейді...

Осы жылдар ішінде барлық көршілерімізбен мемлекеттік шекарамыз туралы келісімге келіп, оны делимитациялап, демаркациялап, барша рәсімі сақталған картаны БҰҰ өткізгенімізді аз көрмейік.

Қазақстан тарихындағы әрбір конституцияның өз миссиясы мен атқарған қызметі болды. Текке кеткені жоқ. Әрқайсының өз орны, өзіндік бояуы бар. Ішкі-сыртқы алуан түрлі қысымдарға қарамастан еліміздің абзал ұлдары қазақ мүддесіне қатысты іргелі деген мәселелерде тас түйін ұйымдаса білді. Ұлтыма болсын деген ойларының небір сүбелісін қиыр-шиыр саяси таластардан ертелі-кеш әйтеуір бүгінге жеткізе алды.

Әйтпесе, 1926 ж. автономия алу, 1936 ж. одақтас мәртебесін иелену, 1978 ж. өзіндік ерекшеліктерді шамамызға қарай сақтап қалу, дамыту, ал 1993 ж. коммунистік тоталитаризм түнегін жарып шығу оңай болмаған.

Қазіргі Конституциямыз тек солардың ғана емес, олардың алдындағы конституциялық ақыл-ойлардың да тұнығынан нәр алған. Солардың бастауларындағы даналық көздерінен суарылған.

Енді мына бір ойға назар аударыңыз: Конституциялық құқық белгілі бір құқықтық идея негізінде қалыптасады. Қоғамдағы саяси тұрақтылық, баяндылық Конституция соны талап еткеннен емес, белгілі бір оң идеялардың халыққа тән болуынан, ұлт құрсағын жарып шығуынан, қоғамның сол идеяларды қолдауынан.

Иә, бұл ақиқат. Қазақ құқықтық руханиятының генезис-бастаулары, эволюциялық жолы тым әріден, ілкі төрден басталады. Тамыры терең, тұнығы қанық.

Жазылған заңның түп-төркіні жазылмаған заңда (салттық жарғыда) жатуы тиіс деген, заманалық құқықтаным тұжырған, қазір көзі ашық, көкірегі ояу әрбір заңгер білуі тиіс ойды әдебиетші, тарихшы Дүкен Мәсімханұлы шегелеп айтып қойыпты.

Д. Мәсімханұлының келтіруінше, қытайдың «Таңнама», «Ханнама» деп аталатын тарихи құжаттарында: «... Үйсін, Сақ елдерінде ... заңында бағып алған баланы құл етуге, сатып жіберуге, кепілге қоюға болмайды. Әрі оны ауыстыратын зат құн емес, сұтақы деп аталады... Һүндер мен үйсіндерде ағасы өлсе оның әйелін інісі; інісі өлсе жесіріне ағасы әменгерлік ететін заңдары бар еді. Бұл тұқым-жұрағатының құрып жоғалуының алдын алуды, сондай-ақ рулық түзімді қорғауды көздеген әлеуметтік заң-жарғы еді.... Һүндер табиғат құбылыстарына, ата-бабаларының аруағына табынатын. ... Қағаз бетіне түспеген, бейресми заңдары бар-тұғын» деп жазылған. Лев Гумилев «Көне түріктер»

кітабында: «Түріктерде ... жалпы, өте қатал, тіпті қатыгез заңының өзі әйелді қолдап, қорғаған» деп жазған...

Жетісу, Ұлытау, Ертіс бойларында хандық құрған Инал, Көлеркен, Қаңлықожа хандарға кезегімен бас уәзір болған, 195 жас жасаған Қорқыт қазақтың салттық жарғыларын шығарып, жүзеге асырған дейді аңыздар мен жазба деректер.

Түбегейлі қазсақ, қазақ руханиятында құқықтық вакуум болмаған дер едік. Құқықтың өмір сүруі үшін жазылған заңдардың болуы міндетті емес. Құқықтың өмір сүру формасы сан алуан болып келе береді. Заманалық түсінікте құқық базистен іргесі бөлек, өзінше оқшау өмір сүретін қондырмаға тиесілі дүние емес. Құқық өмірдің өзімен бірге өріледі. Құқық – өркениеттің жетістігі. Рухани өзегі. Құқықтық сарындарды ертегі-жырдан да, эпостан да, діни тәмсілдерден де, прозадан да көруге болады. Баба қазақ өзінің құқықтық аңсарларын тасқа қашап жазған. Байтақ Дала төсінде сан ғасыр мызғымай тұрған Тас жазулардың көшірмесі бүгінгі күні Елорда төріне орныққан.

Құқықтық доктринадағы адамға деген көзқарастың толымды-толымсыздығы негізгі мәселе. «Малым – жанымның, жаным – арымның садағасы», «Өлімнен ұят күшті», «Атаңның емес, адамның баласы бол», «Халық айтса, хан түйесін сояды»... Иә, қазақтың әрбір ділмәр сөзінің астарында құқықтық ой-сана жатыр.

Жалпы қазақ қауымында адамның орны, оның ар-намысы, еркіндігі ерекше болған. Қазақ қоғамы еркіндік пен ар-намыс үстемдігі орнаған қоғам. «Еңкейгенге – еңкей, ол атаңның құлы емес, Шалқайғанға – шалқай, ол Құдайдың ұлы емес», «Тура биде туған жоқ, туғанды биде иман жоқ» деп ар заңын бәрінен жоғары қойған бұлжымас қағидаттарға қараша да, хан да мойынсұнған. Қалмақтарда бидің шешімі ұнамаса, нояндар бидің басын шабуға құқылы болған. Ал қазақ билеріне билігіне ешкімнің, тіпті ханның да құзыры жүрмеген. «Бас кеспек болса да, тіл кеспек жоқ» деген қағидат берік сақталған.

Міне, реті келсе, әлі де айтыла жатар ойлардың бастау сұлбасы осындай.

Осы тұрғыдан еліміздің Конституциясының бастаулары тым әріде жатқанын есте ұстауымыз керек. Иә, бүгінгі Конституцияға дейін, 1993 ж. 28 қаңтарда Жоғарғы Кеңес қабылдаған Конституция болған. Ал оның алдында...

...Ұлт көсемдері жазған Алаш Конституциясының жобасы кең жарияланбай, халыққа таралмай түншықтырылды. Дегенмен, жаңа заманға сай құқықтық аңсарлар сол кездің өзінде қазақтың ой өрісінде кең жайылған еді. Бүгінгі зерттеушілер жарияланбай қалған сол Конституцияның қағидалары сол кездегі құқықтық ойлардың озығы болғанын, сол деңгейге Еуропа елдерінің кешірек жеткенін анықтауда.

Тым тереңдемей-ақ, «Қасым ханның қасқа жолына», «Есім ханның ескі жолына», Тәуке ханның «Жеті жарғысына» назар салсақ, олардағы конституциялық сипатты қағидаларды, ұлағатты ұстанымдарды аңғарар едік. (Осы жерде 1990-жж. бір шетелдік сарапшының сіздер өз конституцияларыңызды «Жеті жарғы» деп атауларыңызға болады ғой деген пікірі еске түсіп отыр). Шоқан Уәлихановтың сот билігі туралы ойлары, Абай жазған билер сотының ережесі, Ресей Мемлекеттік Думасына алғаш депутат болған қазақ зиялыларының ойлары..., 1905 жылғы Қарқаралы құзырхаты – міне, осының бәрінде белгілі бір жүйе, белгілі бір елдік, мемлекетшілдік, құқықтық ой-аңсарлардың сорабы жатыр. 1911 ж. Әлихан Бөкейханның тапсырмасымен жазылған «Қазақ елінің уставы», 1917 ж. 21-қарашада «Қазақ» газетінде жарияланған «Алаш» партиясының конституциялық мәнге ие бағдарламасының жобасы...

Шоқан мен Абайдың көкірегінде қазаққа бір конституция түзіп берерлік құқықтық ойлар пісіп жетілген еді. Шоқан қыршын кетті. Абайдың тағдыры құсаға толы болды. Дегенмен, Шоқан жұлдызының жарығы әлі сөнген жоқ. Сөнбес. «Абай жолы» да кең ашылып келе жатыр...

Қазақтың көкірегін кернеген аңсар армандар көп нүктелер көгенін көктей, зымыран уақытпен жарыса шауып, Қоқанда Түркістан мұхтариятын, Орынборда Алаш автономиясын жариялатуға жеткізді. Бірі 64 күн (1917.27/XI – 1918.11/II) өмір сүрді, екіншісі екі жылдай (1917.13.XII-1920.09/III) қарекет етті. Қазақтың бүгінгі байтақ аумағының негізін белгілеп кетті.

Түркістан мұхтариятының – Түркістан үкіметінің алғашқы басшысы М. Тынышбаев болса, одан кейін басшы қызметін М. Шоқай атқарды.

Алашорда үкіметінің төрағалығына баламалы негізде Б. Құлманов, А. Тұрлыбаев, Ә. Бөкейханов дауысқа түсті. 40 дауыс алған Ә. Бөкейханов Алаш Республикасының төрағасы болып сайланды.

Қазақ елдігінің, мемлекеттілігінің бастау баянына 1465 ж. Қазақ хандығының құрылуын алтын топшылы тірек етіп жатқанда, I және II Республика дейтін мәртебеге лайық Түркістан мұхтарияты мен

Алаш автономиясы бергі жақын да, айқын тарихтағы алмас тағалы тұғыр саналмас па?! Егер сол кезде сондай қадамдар болмағанда, кім бізді елер еді, кім бізді көрер еді!

Түркістан мұхтарияты мен Алаш автономиясы түптеп келгенде бір елдің, бір ұлттың мақсат-мұраты, мүддесі үшін бір кезеңде, сәл ілгері-кейінді, біріне бірі жалғаса туған егіз құбылыстар. Оларды бөле-жармай, бір деп санасақ болар еді. Алайда құрсағы бір десек те, кіндіктері бөлек. Ерекшеліктері де жетерлік. Екеуі бір қазақтың екі бөлек республикасы болғанын жоққа шығаруға болмас. Бұлар болмаса, одан кейін қашан, қайда қадам басар едік!

Оспан батырдың Шығыс Түркістанда құрған хандық мемлекетін де жадымыздан шығаруға болмас. Бір заманда уақыт шіркін оның да орнын белгілеп берер...

Ендеше, біз қазір VII Республика аясында өмір сүріп жатырмыз. Күн артынан күн, жыл атынан жыл өткен сайын, басқасын айтпағанда осы екі құрылымның Қазақ елдігінің, мемлекеттігінің, құқықтық ой-аңсарының үзіліссіз тізбегінде алатын орны айшықтала бермек.

Бұл екі республиканың тым қысқа ғұмырлы болуы олардың кінәсі емес. Ғұмыры қысқа болса да, тағлымы мен тәмсілі жетерлік. Өмірдің мәні ұзын-қысқалығымен өлшенбейді ғой.

Қоқан мен Орынбордың бірін бірі қолдай жарыса көтерілуі, ұлт көсемдері мен олардың серіктерінен сайланбалы үкіметтер құруы, жақын келешекте бірлесу туралы келісуі өзінше бір феномен. Ұйытқы қозғалыстардың ұшы-қиырсыз Мұхиттай Даланың әр жерінде болғаны заңды да. Кең байтақ қазақ жұртының барша қиырының тәуелсіздікке сусағанының, әлемдік республикалық қозғалысқа ат салысуының ғажап көрінісі.

Одан соң, астана Орынбордан Семейге – Алаш-қалаға көшкен соң, Қоқан республикасының (Түркістан мұхтарияты), Алаш-Орданың және Башқұртстанның басшыларының біріккен съезд өткізгені де көп нәрсеге меңзейді. М. Шоқайдың «Ресей бұғауына түсіп қалған өлкелер ортасында тәуелсіз ұлттық мемлекеттілік үшін күресу жолына тұңғыш рет Түркістан түсіп отыр» деген ойы да ақпары мол дерек.

Халел мен Жанша Досмұхамедовтер 1918 ж. көкектің 2-сіне дейін Мәскеуде автономия алу жөнінде В.И. Лениннің қабылдауында болуы, Ә. Бөкейханов, Х. Ғаббасов, Ә. Ермековтер В.И. Ленин және И.В. Сталинмен Қазақ автономиясының жер көлемі, шекарасы туралы келіссөз жүргізуі, Қазақ елінің жер аумағын шегендеуі Алашорда билігінің қызмет-қарекеті аясында жүзеге асқан. Батыс Қазақстан өңіріндегі Каспий жағалауларының, Семей, Ақмола облыстары мен Алтай өңіріне кірген қазақтар тығыз орналасқан Коростолев даласының Қазақстанға қайтарылуы осы кезде!

Одан соң, Конституция қабылданбай тұрып-ақ «Қазақты – қазақ дейік, қатені түзетейік» деген Сәкен Сейфуллин, 1923 ж. қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде енгізген. Алашорда үкіметіндегі 25 орынның оның қазақтар арасындағы басқа ұлт өкілдеріне бөлінгені де республикашылдық ойдың айқын белгісі.

Міне, сондықтан VII Республикамыз деуге толық негіз бар. «Бостандық, теңдік, бауырластық, әділдік!» Бұл республикашылдардың ұраны.

Алайда, республика, яғни «ортақ іс» бұқараның белсенді болуына ылғи мұқтаж. Республика мен демократия тығыз байланыста. Бүгінгі күні бұқара санасында Тәуелсіздік тағдырына алаңдаушылық күшті. Қоғамдағы түрлі әлеуметтік шиеленістер, бай мен кедей топтардың жіктелуінің асқынуы, жер дауы, қазба байлықтардың, елдің экономикасын құрайтын кәсіпорындардың заңсыз әрі әділетсіз талан-таражға салынуы, шетелге, жекелеген олигархтардың меншігіне кедергісіз өтуі, коррупцияның тамырын тереңге жаюы және басқа да келеңсіз құбылыстардың шешуі кезек күттірмейді. 2016 жыл Қазақстанда қоғамдық қозғалыстардың белсенділігімен есте қалмақ. Жұртшылық жер дауы мен басқа да әлеуметтік мәселелерді шешуге бейресми және ресми ұйымдар, кеңестер, қозғалыстар арқылы белсене араласуда. Қоғам дамуының табиғи динамикасы осыған әкеліп отыр.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, біз алдағы міндеттер қатарына төмендігілерді қосар едік:

- Қазақ құқығы мен мемлекеттілігінің ежелден бергі тарихи сабақтастығын танудың, насихаттаудың, республикалық, әлемдік ауқымда баршаға танымал етуді мемлекеттік деңгейде жүйелі жүзеге асырудың кешенді бағдарламасын әзірлеу;

- Қазақ құқығы мен мемлекеттілігінің терең бастауларын ғылыми зерттеуді аса маңызды проблема деп тану, осы бағытта зерттеулер жүргізуге мемлекеттік гранттар бөлу;

- Желтоқсан көтерілісіне Қазақстан Тәуелсіздігінің шешуші баспалдағы ретінде ресми саяси-құқықтық баға беру, осы бағыттағы зерттеулерді жандандыру, мемлекеттік гранттар бөлу;

- Қазақстан Республикасының демократиялық негіздерін нығайту бағытында экономика, саяси

және қоғамдық құрылыс, мәдениет, білім беру және басқа да маңызды салаларда қоғамдық пікірді айқындау, ескеру және жұртшылық талаптарын жүзеге асыру тетіктерін жетілдіру;

– Халық мүддесіне қатысты реформаларды халықтың кең талқылауына салу және референдумға сүйену тәжірибесін жетілдіру.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жалбағаев Е. Қазақтың арғы атасы: номадтар, сақтар, ғұндар, түркілер және қазақтар (Қазақ тарихына бейресми көзқарас). – Алматы: Білім, 2009. – 280 б.
2. Шаймерденов Е. Қазақ елінің рәміздері: Естияр балаларға арналған. – Алматы: Балауса, 1993. – 80 б.
3. Леони Бруно. Свобода и закон / Бруно Леони; пер. с англ. В. Кошкина под ред. А. Куряева. – М.: ИРИСЭН, 2008. – 308 с.
4. Зиманов С.З. Қазақтың билер соты – бірегей сот жүйесі. – Алматы, 2008. – 216 б.

Хасенова Ж. О.

ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА)

Смысл сущности реабилитации заключается в признании государством своего гражданина жертвой политических репрессий, в восстановлении его лишенных и ограниченных прав, материальной и моральной компенсации и др.

Изучение проблем реабилитации безвинно репрессированных по политическим и иным мотивам, тесно связана с задачей более полного раскрытия сущности тоталитарного режима и придания обществу социального оптимизма, в дальнейшей разработке и реализации эффективной государственной политики в области развития процесса реабилитации жертв политических репрессий в Казахстане.

Необходимо, с точки зрения объективной оценки прошлого, более полное раскрытие сущности политических репрессий, реабилитации и адекватного современным реалиям отношения к данной проблеме.

Несмотря на достигнутые успехи в проведении реабилитации, нужно провести комплексную работу по преодолению стереотипов, оставшихся от советской административно-командной системы, формированию новой концепции исторического сознания, базирующейся на принципах национальной идеи, патриотическом акте «Мәңгілік ел» народа Великой Степи.

Следует отметить необходимость создания новой платформы нравственности, условий уважения человека, гарантий его прав и свободы, взаимодоверия между государством, его силовыми структурами и гражданином нашей страны. В этой связи изучение процесса реабилитации, обращение к данной теме является весьма своевременным.

Известно, что официальное признание жертв политических репрессий в Казахстане состоялось в результате объявления курса демократизации страны Советов, в конце 80-х годов XX века. Во многих республиках, в том числе и в Казахстане, в этот период приняты законы о реабилитации жертв политических репрессий, реабилитации репрессированных народов, созданы специальные комиссии по рассмотрению дел и восстановлению прав реабилитируемых. В целом, с обретением суверенитета Казахстана вопрос о реабилитации жертв политических массовых репрессий обретает новую надежду на восстановление прав, материальной компенсации и достойного честного имени.

Отправной точкой начала реабилитационного процесса в Казахстане в период независимости стал Закон Республики Казахстан от 14 апреля 1993 года «О реабилитации жертв массовых политических репрессий» [1]. Особенно важным является то, что закон распространяется на всех без исключения граждан Казахстана, подвергшихся преследованиям, жертвам политических репрессий. Так претендовать на правовую реабилитацию могли репрессированные по политическим обвинениям, по ложной клевете, лишенные жизни, депортированные в Казахстан народы, «спецпоселенцы», обвиненные, прошедшие через испытания психиатрических клиник, рабочие «трудовых армий» и др.

Несмотря на трудности первых лет независимости, Верховный Совет Республики Казахстан принял этот Закон, с целью «восстановить справедливость по отношению к людям, подвергшимся массовым политическим репрессиям, с целью реабилитации всех жертв этих репрессий, обеспечения